

НОВ
БЪЛГАРСКИ
УНИВЕРСИТЕТ

Докторантски четения 2008

Департамент
История на културата

- Беновска, М. 2001: *Политически преход и всекидневна култура*.
 Браун, П. 2005 *Кутлет към светците*.
 Вълчинова, Г. 2006: *Балкански ясновидки и пророчици от XX век*.
 Георгиев, Б. 2004: *Хаджия, каджияк, Езикова култура*, БНР <http://www.slovo.bg/showwork.php?AidID=52&WorkID=13144&Level=2>; 10.10.2008; 23:40
 Добрева, Д. 2008: *Литургията на духовите в Станюшка. Политически импликации на един международен сюжет. Взаимодействие на устни и писмени традиции*.
 Към методите на фолклористичното изследване, И-Фолк БАН, С.
 Маринова, Г. 1996: *Календарни празници, обичаи и вервания от Асеновград*.
 Маринова, Г. 1998: *Легенди и предания от Асеновград*.
 Маринова, Г. 1998а: *Литургичните шестия в Асеновград*.
 Янева, Ст.: Суевнирите: инвестиция в спомена. <http://209.85.135.104/search?q=cache:IKrGlovyWSJ:www.etnoinstitut.co.yu/Zbornik/zbornik22/stanka.pdf+Graburn+1989&hl=bg&ct=clnk&cd=3&gl=bg>; 15.10.2008; 18:20
 Belling, H., 1993: *Likeness and Presence: A History of the Image before the Era of Art*
 Benovska, M., 2009: *Martyrs and Heroes: the Politics of Memory in the Context of Russian Post-Soviet Religious Revival* Max Planck Institute for Social Anthropology, Halle/ Saale, Working Paper N. ...
 Graburn, N. 1989: *Tourism: The Sacred Journey, Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*, Valene Smith, ed., Philadelphia: University of Pennsylvania Press
 Davie, G., 2000: *Religion in Modern Europe*, Oxford
 Nolan, M.; Nolan Sidney. 1989: *Christian Pilgrimage in Modern Western Europe*, Publisher: University of North Carolina Press. Place of Publication: Chapel Hill, NC.
 Valene L. Smith – ed.; 1989: *Hosts and Guests: The Anthropology of Tourism*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
 Tafur P. 1453-1454: *Andanças e viagens*;
 Turner and Turner, Edith, 1978: *Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives*. New York: Columbia University Press

90

Тема на дисертацията:

Стенописното наследство на зографската фамилия Минови

Научен ръководител: Чл.-кор. проф. Елка Бакалова, д.н.

91

Стенописите в храма „Св. Георги“ в село Златолист, Мелнишко Владимир Димитров

Тази статия е част от дисертационния ми труд, посветен на стенописното наследство на зографската фамилия Минови. В нея разглеждам стенната живопис в един малко познат паметник от периода на Българското възраждане – храма „Св. Георги“ в село Златолист, Мелнишко¹. Задачите, които си поставям, са: да обобща известните дотук сведения за храма; да дам описание на стенописите в него; да предложа нова хипотеза за авторството на живописата, както и да ситуирам паметника сред останалите произведения на зографите от рода Минови.

За зографската фамилия Минови, както и за техните произведения се знае малко. Единствен Асен Василиев в книгата си „Български възрожденски майстори“² пише в кратък текст, че Мино и неговите синове Марко и Теофил принадлежат към рода Бундовци, че произхождат от село Галичник (Дебърско) и че са се преселили в село Каракьой през втората половина на XIX век. Зографите са споменати и в кратката статия „Стенописи“ в Енциклопедия на Пиринския край³ – като подписал стенописите в статията за църквата в Златолист⁴ на същата енциклопедия е посочен само Теофил Минов.

¹Пръв към този паметник ме насочи проф. д-р Рангел Гюров, за което му изказвам специална благодарност.

²Василиев, Ас., Български възрожденски майстори. С., 1965, с. 292.

³Енциклопедия на Пиринския край, т. II, Благоевград, 1999, 288–290.

⁴Енциклопедия на Пиринския край, т. II, 405–406.

92

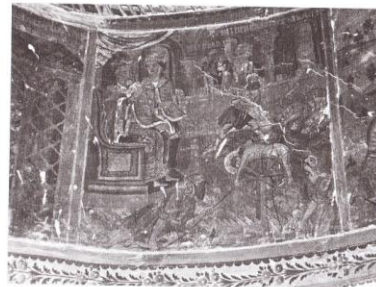

Ил. 1. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – св. Харалампий, св. Христофор, св. Стилиян, св. Йоан Рилски.

Ил. 6. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – Житиен цикъл на св. Георги. Св. Георги на колелото на мъченията.

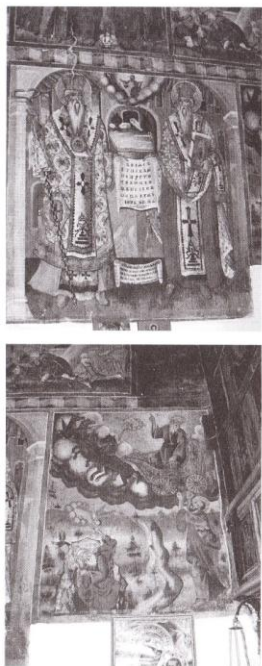

93

Ил. 5. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – „Момичета кои се църват“

Ил. 4. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – „Смъртта“

Ил. 2. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – св. Методий и св. Кирил.

Ил. 3. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – пророк Илия.

Ил. 7. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – „Страшният съд“ (детайл).

Ил. 9. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – стаята на преподобна Стойна.

Ил. 8. Храм „Св. Георги“ в село Златолист – „Страшният съд“ (детайл).

В процеса на работа по дисертационния си труд попаднах на нови интересни и важни сведения за произхода, родовите връзки и творбите на зографите от този забравен род образописци². Оказа се, че представители на тази фамилия работят в задруга със зографа Милош Яковлев, който произхожда от същия регион и с когото те имат роднинска връзка³.

В резултат на многобройните терени проучвания, които проведох в хода на работата си, установих, че към кръга от произведения на зографите от рода Минови принадлежат следните паметници на църковното изкуство в Югозападна България: храмът „Св. Димитрий Мироточиви“ в село Тешово, Гоцеделчевско, построен през 1843/44 г. и изписан пред 1871 и 1884/85 г. от Марко и Теофил Минови⁴; храмът „Св. Атанасий“ в село Бельово, Мелнишко, издигнат през 1873 г. и изписан през 1877 г. от Милош Яковлев⁵; храмът „Св. Никола“ в село Червен брег, Дупнишко, построен през 1874 г. изписан през 1882⁶; храмът „Св. Никола“ в село Тополица, Дупнишко, построен през 1856 г. и изписан през 1883 г. от Милош Яковлев и Марко Минов⁷; храмът „Св. Георги“ в град Сапарева баня, построен

²Родословното дърво е изработено през 1992 г. от Лилиана Минева-Ковачева, правнучка на Теофил Минов. При съставяне на родословното дърво тя е използвала сведения от книгата на Асен Василиев „Български възрожденски майстори“ и разказите на баща си староволен иконом Борис Минев (31.08.1907 – 11. 10. 1986 г.) и дядо си свещеник Георги Теофилов Минев (03. 1882 г. Каракьой – 26. 10. 1942 г. Карабунар, Пазарджишко). Родословното дърво ми бе предоставено от потомката на Мино и Теофил – Евгения Ковачева, за което ѝ изказвам най-сърдечна благодарност.

³Димитров, Вл. Стенописите в храма „Св. Георги“ в гр. Сапарева баня – В: Изкуствоведски четения 2007. С., 2007, 161-170; Димитров, Вл. Зографският род Минови. – В: Изкуствоведски четения 2008 (под печат).

⁴За храма „Св. Димитър“ в с. Тешово подготвям отделна монография. Вж. Димитров, Вл. Една група майстори от Югозападна България. – В: Известия на Историческия музей гр. Благоевград, Благоевград 2005, 95-104; Димитров, Вл. История и национална идентичност в стенописи от късното Възраждане. В: Сборник с доклади от Международна научна конференция на Историческия факултет на СУ, Смолян 2006 (под печат).

⁵Димитров, Вл. Стенната живопис в храма „Св. Атанасий“ в село Бельово, Мелнишко. – В: Изкуство и контекст (под печат).

⁶Димитров, Вл. Стенописите в храма „Св. Никола“ в село Червен брег, Дупнишко. – В: Докторантски четения 2008. С., 2008, 105-115.

⁷За храма „Св. Никола“ в село Тополица вж. Димитров, Вл. Храмът „Св. Никола“ в село Тополица, Дупнишко (архитектурно-конструктивна характеристика). В: Студентски изследвания II Изкуствознание и културология, С., 2005, 283-290; Димитров, Вл. Иконографски особености на стенописите в храма „Св. Никола“ в село Тополица, Дупнишко. – В: Изкуствоведски четения 2006. С., 2006, 366-381.

през 1840 г. и изписан през 1883 г. от Милош Яковлев¹¹; храмът „Св. Никола“ в село Долен, Гоцеделчевско, построен през 1834 г. и изписан през 1887 г.; храмът „Св. Богородица Живоносен източник“ в село Капатово, Мелиншко, построен през 1887 г. и изписан през 1888 г. от Марко и Теофил Минови; храмът „Св. св. Кирил и Методий“ в село Багренци, Кюстендилско, строен през 1885 г. и изписан през 1889 г. от Марко и Теофил Минови; храмът „Успение Богородично“ в село Рупите, Петричко, изписан през 1892 г. от Милош Яковлев.

Населените места, в които работят зографите от фамилията Минови, се намират в югозападния дял на съвременна България. След преселването си през 1865 г. от с. Галичник (Дебърско) в село Каракьой, Сярско (сега село Катафито в Гърция) образописците работят в единадесет населени места – всичките села, някои от които са били големи, богати и с важно икономическо значение за региона през XIX в.

Село Златолист попада в една група със следните села от Мелнишката гръцка митрополия – Бельово, Капатово (Мелиншко) и Рупите (Петричко). Селото е разположено в южното подножие на Пирин, близо до гр. Мелник. До 1951 г. е носило името Долна Сушица, след което е преименувано на Златолист. В административно отношение то е в рамките на община Сандански, а в църковно – към Неврокопската митрополия. Селото е възникнало като чифлик. Северозападно от него има останки от селище, съществувало през средновековния и османския период. Споменава се в османски регистри от 1611 г. Село Златолист – също като с. Бельово, е мървашко село. През XVIII–XIX в. населението се препитава с железободив и кираджийство, както и с винарство. Присъединено е към България през 1912 г.

Църквата „Св. Георги“ е разположена в северните покрайнини на селото. Храмът представлява трикорабна псевдобазилика с обширен емпорий. Храмът е вкопан дълбоко в земята. Допълнително са изградени малък осмоъгълен купол и външна галерия от север и от изток, както и камбанария с паянтов градеж. От вградения на източната стена надпис става ясно, че храмът е построен през 1857 г.

В селото е живяла и починала известната в началото на XX в. пророчица преподобна Стойна, която е родена през 1883 г. в Сяр-

¹¹За храма в гр. Спарера баян вж. Димитров, Вл. „Стенописите в храма „Св. Георги“ в гр. Спарера баян“. – В: Изкуствоведски четения 2007 (под печат).

има в ножарството, налбанството (Тешово, Тополница, Бельово, Златолист, Каракьой) и вългарството (Тешово, Долен). След преодоляването на феодалните размирици значително се развива скотовъдството. Железничеството, което е познато и през XVII–XVIII в., е в разцвет си през средата на XIX в. Печалбите от него в Тешово, Долен, Червен брег и Тополница продължават да носят големи приходи, макар да не могат да се сравняват с тези от началото на деветнадесетото столетие. Голяма част от мъжете започват да се занимават със скотовъдство и в полза на светогорските манастири (Тешово, Долен, Хаджидимово, Бельово), което им дава постоянен достъп до Атон – един от най-големите центрове, разпространяващ възрожденската култура и изкуство. Развитието на скотовъдството дава тласък на перспективния за времето си кожухарски занаят и търговията с месни продукти (особено ценена в Цариград е била местната пастърма). Значителни приходи на населението по долините на Струма и Места дават новите селскостопански (технически) култури – като памук, ориз, лен, тютюн, мак, сусам и др. (Капатово, Златолист, Долен, Тешово). Като сезонни работници част от населението на по-високопланинските села се занимава и с бубарство. Високото развитие на занаятите в района създава предпоставки за формиране на нови обществени отношения.

***

Живописата в храма „Св. Георги“ е реставрирана частично, но по-голяма част от стенописите са покрити от дебел слой сажди, което затруднява работата по тях. Стенописите покриват северната и южната стена на наоса, свода над колоните и стените на емпория. Възможно е наличието на два живописни слоя, но това е установено след провеждане на по-задълбочени реставраторски дейности, от които стенописите имат сериозна нужда. Без основна реставраторска намеса много от интересните сюжети и иконографски особености ще останат неразкрити.

В купола на храма е разположен образът на Бог Отец, а под пророчиците на тамбура (тимпана) са изобразени осем от старозаветните пророци. Храмът има касетиран полихромен дървен таван.

По полусвода на централния кораб допоясно са изобразени общо двадесет и осем пророци; четиринайсет на южния, и още толкова на северния полусвод. В медальони над колоните са изобразени

ското село Хазантар. На 7-годишна възраст тя заболява от едра шарка, вследствие на което ослепява. Когато е на шестнадесет години й се явява св. Георги, който и заповядва да копае в двора на къщата, докато не намерят негова икона. На мястото, на което изкопават иконата, е построена малка църква, в която Стойна живее до 1913 г. През 1913 г. по време на Балканската война семейството на Стойна се преселва в България. Минавайки през с. Долна Сушица (сега Златолист), преподобна Стойна избира храма св. Георги за свое жилище. Тя живее в специално пригодена стая на втория етаж на храма (емпории) до смъртта си през 1933 г. Днес тази стая е обособена като култово място и е обект на поклонение. Преподобна Стойна е сочена като предшественичка на Ванга Гуцурова. В двора на храма „Св. Георги“ е изграден мемориал при гроба на пророчицата¹². Около храма днес се изгражда манастирски комплекс.

Църквата в село Златолист е изписана преди Освобождението на България. Тогава са изписани и църквите в село Бельово и част от стенописите в село Тешово. Посочените селища, в които работят зографите Минови, остават встрани от Ранното възрождане поради феодалните размирици и кърджалийството в Мелиншко и Сярско. Мелиншко-Петричкият регион изпада в стопанска застой, довел дори до освобождаването му на два пъти от данък. Необходими са били няколко десетилетия, за да може районът да се възстанови в икономическо и социално отношение и да се включи със закъснение във възрождането на българското общество. В стопанско отношение повечето селища принадлежат към значително по-бързо възстановилите се села с добре развито рударство¹³, вкл. действащи до началото на XX в. самокови и свързани с тях занаяти. Подем

¹²За преподобна Стойна в последните години бяха публикувани няколко текста. Вж. Петричка, Зоя. Житие на преподобна Стойна от град Серес, издадено със спомоществователството на свещ. Стефан Георгиев Стоянов, б.д., б.м., б.г.; *Илариона*, В. П. Иванов. Сушишката светца Стойна. Фолклорни материали. – Български фолклор, 1991, №1, 61–78; *Илариона*, В. П. Иванов. Сушишката светца Стойна. Проблемът за светостта. – Български фолклор, 1991, №2, 3–12; *Вълчинова*, Г. Балкански ясновидки и пророчици от XX век. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, С., 2006.

¹³Рударството е тема, от която се интересуват чуждите пътешественици и дипломати. Тя заема значимо място в техните пътеписи и доклади. Вж. *Дроздинова*, Е. Св. Андрей. Из историята на рударството и металургията в българските земи през XV–XIX век по документи от наши и чужди архиви. С., 1993; Немски и австрийски пътеписи за Балканите XV–XVI век. Ред. М. Йонов. С., 1979; Френски пътеписи за Балканите XV–XVIII век. Ред. Б. Цветкова. С., 1981.

и Дванадесетте апостоли. В южния полусвод, попадащ на емпория, е представена новозаветната притча „За богатия и бедния Лазар“. В северния полусвод е поместена композицията „Избяване на вилееските младенци“. В нея е включен и цар Ирод в момента, в който издава нареждането за избиване на младенците.

На източна стена в конхата на абсидата е изобразена „Св. Богородица – Ширша небес“. Останалите стенописи в отлара са недостатъчни. На южната стена стенописите са в най-лошо състояние и имената на персонажите трудно могат да се разчетат. Вторият регистър е зает от евангелиския цикъл, започващ с „Благовещението на Мария“ и продължаващ със „Срещата на Мария с Елисавета“, „Вълхвите при цар Ирод“, „Рождество Христово“, „Поклонението на вълхвите“, „Срещане Господне“, „Багството в Египет“, „Избяване на вилееските младенци“. Цикълът продължава на северната стена с „Моитва в Гетсиманската градина“ и „Предателството на Иуда“. Тук е включен и разказът за отрязаното ухо на слугата на първосвещеника, това според евангелист Йоан е извършено от св. Петър, но другите евангелисти не посочват св. Петър по име. В същата композиция е изобразено и запалването на огън в жертвеник, което най-вероятно изобразява следващата част от разказа, според която слугите и св. Петър се струпват около запаления огън и тогава св. Петър за първи път се отрича от Христа. Следващото изображение е на „Христос на съд при Пилат“, следвано от „Разпятие Христово“, в което на заден план в доста умален вид са представени двамата разбойници, а войник на бял кон пробжда Христос с копие и от гърдите му започва да тече вода и вода. Евангелиският цикъл завършва с „Възкресение Христово“.

Според традицията, създадена през периода IX–XI век, в първия регистър¹⁴ са изобразени персонажите, свързани със земния живот на църквата. Групата на правите светци е отделена от евангелиския цикъл с геометричен орнамент. Изображенията на правите светци започват с група от петима светци воини, имената на които засега остават неразчетени. След тях са представени св. Константин и св. Елена, св. Козма – единственият почистен стенопис, св. Пантелеймон, св. Дамян, св. Трифон и св. Модест. На северната стена стенописите продължават със св. Харалампий, св. Христофор, св. Стилиан, св. Йоан Рилски, св. Методий и св. Кирил. Те са представени

¹⁴Лазарев, В. Система живописной декорации византийского храма IX–XI веков. – В: Византийская живопись. Москва, 1971.

на фона на богат архитектурен декор, а в ниша между тях са изобразени уредите на писмения труд – свитъци, мастилници, ножици за рязане на хартия и др. Тези светци държат свитък с азбуката, на който е отразена и годината на изписване на храма – 1876. До иконостаса и в обща композиция са изобразени два епизода от живота на старозаветния пророк Илия – „Пророк Илия в пещерата“ и „Пророк Илия дава кожата си на пророк Елисей“.

На западната стена стенописите са разположени на втория етаж, зает от емпория. Тук са намерили място някои нови за църковната православна живопис сюжети като: „Смъртта на грешника“, „Ходене при врачката“, „Момии кои се църват“. Има и втори регистър, но там изображението е частично разрушено, поради което не може да бъде идентифицирано. На северната стена на емпорията има и някои интересни изображения като „Смъртта“, изобразена с лък на кон, и второ изображение на св. Константин и майка му св. Елена.

Паралелът на емпорията е дъгообразен и там е разположен цикъл от живота на патрона на храма – св. Георги Победоносец. Сцените са разположени според житието на светеца: „Св. Георги пред император Диоклециан“, „Св. Георги в тъмницата“, „Св. Георги мъчен на колелото“, „Св. Георги мъчен с нагорещени обувки“, „Успение Богородично“, „Св. Георги пие отрова“, „Св. Георги във варницата“, „Св. Георги възкресява вола на Гликерий“, „Посичането на св. Георги“.

На северната стена в западния ѝ край е разположена композицията „Страшният съд“. В долната лява част на тази композиция са включени образите, вълпяващи смъртните грехове: „Клеветник“, „Винар“, „Блудник и блудница“, „Хайдути“. Тези изображения се срещат и в стенописите в църквите на селата Долен, Тешово и Червен брег. В храма на село Златолист е вмъкнато и едно изображение, което заема значително по-голямо пространство и не се среща в другите стенописи на зографите. Изображението е на полугол човек, впрегнат да оре, а ралото е водено от самия дявол, който е с крила и антропоморфни черти.

***

До днес стенописите в храма не са били обект на специално изследване. За тях, както отбелязах по-горе, се споменава в статията „Стенописи“ в Енциклопедия на Пиринския край¹⁵. В статията

¹⁵Енциклопедия на Пиринския край, т. II, Благоевград, 1999, 288-290.

българската азбука, държан от св. братя Методий и Кирил, втори път – в свитъка на св. Йоан Рилски, и трети път – в композицията „Страшният съд“. Това точно датирани на стенописите в храма го подрежда като третия известен паметник, изписан от представителите на фамилията, след църквите в селата Тешово и Бельово.

Особеност на стенописите в храма са и надписите, които са изписани едновременно на български (църковнославянски) и на гръцки език. Това може да бъде обяснено със силното влияние на Цариградската патриаршия и нейната Мелнишка митрополия.

Най-важният извод от изтъкнатото дотук е, че стенописите в храма на с. Златолист са изписани през 1876 г. предимно от Марко Минов, най-вероятно в съдружие с неговия родственик Милош Яковлев.

„Църкви“ е посочено, че стенописите са подписани само от Теофил Минов. В бележката към публикувания образ на св. Йоан Рилски като автори са посочени Мино, Марко и Теофил.

При посещението си в храма през 2007 г. не открих следи от дарителски надпис, но напомним, че стенописите са покрити с плътен слой сажди, а малка част от тях са почитени преди двадесет години. Възможно е дарителският надпис да съществува, но в момента да е недостъпен. Авторът на статията за църквата в Златолист и авторът на статията „Стенописи“, публикувани в споменатата вече Енциклопедия на Пиринския край¹⁶, твърдят, че живописиста е дело на Теофил Минов, а годината от свитъка на св. Йоан Рилски е разчетена като 1896, вместо 1876. Сравнявайки стенописите от Златолист с тези от другите паметници, допускам, че те са дело на зографа Марко Минов. Освен това през 1876 г. Теофил Минов е бил на единадесет години¹⁷ и едва ли ктиторите биха му поверили толкова отговорна задача. Не изключвам и възможността част от стенописите на западната стена, които значително отстъпват по качество на тези в наоса, да са дело на друг, неизвестен за мен зограф. Възможно е Теофил да е помагал на брат си Марко, който е двадесет години по-голям от него, но не бих могъл да приема, че е възможно да му се възложи толкова голяма поръчка. Сравнявайки стенописите от село Златолист с тези от църквите, подписани от Милош Яковлев, допускам, че той също е взел участие в изписването на част от емпорията на храма. Освен това съпоставяйки житийния цикъл на св. Георги от храма в гр. Сапарева баня с този от храма в с. Златолист, смятам, че те са дело на един и същи зограф и това е Милош Яковлев¹⁸. Във възпоменателния надпис на храма „Св. Никола“ в село Топопница, Дупнишко (1883) зографите Марко Минов и Милош Яковлев са изписани като автори на стенописите. Допускам, че те са работили заедно и в други църкви, една от които е „Св. Георги“ в село Златолист (Долна Сушица), Мелнишко.

Макар да липсва възпоменателен надпис, стенописите в храма на с. Златолист могат с точност да бъдат датирани 1876 г. Тази дата срещам три пъти, вмъкната в живописиста. Веднъж в свитъка с

¹⁶Авторите на са посочени, но е възможно статията да имат един автор.

¹⁷Вж. Родословното дърво на рода Минови. Димитров, Вл. Зографската фамилия Минови. – В: Изкуствоведски четения 2008 (под печат).

¹⁸Димитров, Вл., Стенописите в храма „Св. Георги“ в гр. Сапарева баня. – В: Изкуствоведски четения 2007, с. 161-170.

Тема на дисертацията:

Иконописиста в България на художници с академично образование през първата четвърт на XX век

Научен ръководител: Доц. д-р Зарко Ждрок

Особености на религиозните образи от Стефан Иванов

Румяна Александрова

Поставените проблеми в настоящата тема ще насочат нашето внимание към религиозното изкуство на Стефан Иванов. Този автор е добре познат на българската критика, но малцина днес биха свързали неговото име точно с църковната живопис. В действителност той не престава да рисува икони и стенописи в продължение на повече от 40 години и броят на тези произведения далеч надхвърля оставеното художествено наследство в областта на религиозния жанр от такива имена като Иван Мърквичка или Антон Митов.

Стефан Иванов (1875-1951) оказва съществено влияние върху състоянието на българския културен живот през първите четири десетилетия на XX век. Многого поръчки за изписване на храмове в цялата страна и неговата продължителна творческа активност ни предоставят прекрасна възможност за задълбочено изследване на специфичните особености в стилистиката на църковните изображения на художниците с академично образование в нашата страна. Като преподавател и професор по живопис в Държавното рисувално училище в София (Национална художествена академия), а по-късно и като директор (1927-1929), той активно подкрепя обновителните процеси в българската иконопис и допринася за усвояването на нейния нов художествено-пластичен език от следващите поколения художници.

българската азбука, държан от св. братя Методий и Кирил, втори път – в свитъка на св. Йоан Рилски, и трети път – в композицията „Страшният съд”. Това точно датиране на стенописите в храма го подрежда като третия известен паметник, изписан от представители на фамилията, след църквите в селата Тешово и Бельово.

104   Особеност на стенописите в храма са и надписите, които са изписани едновременно на български (църковнославянски) и на гръцки език. Това може да бъде обяснено със силното влияние на Цариградската патриаршия и нейната Мелнишка митрополия.

Най-важният извод от изтъкнатото дотук е, че стенописите в храма на с. Златолист са изписани през 1876 г. предимно от Марко Минов, най-вероятно в съдружие с неговия родственик Милош Яковлев.